

CONSEIL de l'Égalité des CHANCES ENTRE HOMMES ET FEMMES
RAAD VAN de GELIJKE KANSEN VOOR MANNEN EN VROUWEN
RAT FÜR CHANCENGLEICHHEIT ZWISCHEN MÄNNER UND FRAUEN

**ADVIES NR. 80 VAN DE RAAD VAN DE GELIJKE KANSEN VOOR MANNEN EN
VROUWEN VAN 17 OKTOBER 2003 BETREFFENDE VROUWEN EN DE RUIMTELIJKE
AANPAK VAN SOCIALE VEILIGHEID.**

ADVIES NR 80 VAN DE RAAD VAN DE GELIJKE KANSEN VOOR MANNEN EN VROUWEN VAN 17 OKTOBER 2003 BETREFFENDE VROUWEN EN DE RUIMTELIJKE AANPAK VAN SOCIALE VEILIGHEID.

VASTSTELLINGEN

Sociale veiligheid

Een sociaal veilige omgeving is een omgeving waarin mensen zich zonder dreiging van of de confrontatie met geweld kunnen begeven.¹

Bij onveiligheidsgevoelens gaat het om gevoelens van onbehagen en onveiligheid en om de angst om het slachtoffer te worden van één of andere vorm van criminaliteit.

Dat gevoel van onveiligheid kan ontstaan omwille van daadwerkelijk voorkomende criminaliteit, maar ook door informatie over criminaliteit in de media, door persoons- of groepskenmerken of door ruimtelijke kenmerken van de omgeving. Verschillende achtergrondfactoren kunnen dus een rol spelen zoals culturele (socialisatie, normbeleving,...), sociaal-demografische (tijdelijkheid van relaties, nieuwe migraties,...), ruimtelijke (verstedelijking, schaalvergroting, architectuur,...), economische (crisis, werkgelegenheid,...), persoons- of groepskenmerken (geslacht, leeftijd, etniciteit, seksuele geaardheid, lichamelijke en geestelijke conditie, bekendheid met de omgeving, (persoonlijke) ervaringen met criminaliteit,...)...

Sociale veiligheid gaat dus om meer dan een effectief sociaal probleem alleen, het gaat evenzeer om een beeldvormingsprobleem en een subjectief aanvoelen van (on)veiligheid.

In dit advies willen we enkel de invloed van de architectuur en de urbanisatie op het sociaal (on)veiligheidsgevoel, en de rol van de vrouw hierin, bespreken.

Sociale veiligheid, criminaliteit en criminaliteitspreventie

Mensen kunnen zich dus onveilig voelen omdat ze bang zijn om het slachtoffer te worden van één of andre vorm van criminaliteit. Crimineel gedrag is gedrag dat expliciet verboden wordt in het Strafwetboek en waar wettelijk vastgelegde strafmaatregelen aan gekoppeld zijn.

Maar met welke vormen van criminaliteit kunnen we geconfronteerd worden. Het hangt er ook sterk vanaf of we daar rechtstreeks mee geconfronteerd worden, zijn we m.a.w. zelf ooit het slachtoffer van een misdrijf geweest of iemand uit de directe omgeving, of hebben we over diverse misdrijven gehoord via de media, of zijn die misdrijven gebeurd in de regio's waar we vaak vertoeven. Al deze factoren dragen ertoe bij hoe sterk het objectieve en subjectieve onveiligheidsgevoel kan zijn. Voor bepaalde regio's en voor bepaalde misdrijven kan het risico om het slachtoffer te worden van een misdrijf inderdaad groter zijn. Het onveiligheidsgevoel kan daar dan ook groter zijn, maar dit is niet noodzakelijk het geval als je alle hierboven aangehaalde bepalende factoren bekijkt.

¹ Hadojines, T., H. Heesmans, G. Krijnen, A. Lodder, en L. Scholten, Buiten gewoon veilig, Stichting Vrouwen Bouwen en Wonen, Rotterdam, 1987, p.12.

Onderstaande tabel geeft een zicht op de geregistreerde criminaliteit in België volgens soort misdrijf.²

Geregistreerde criminaliteit - België (1996-2000) (a)

Soort misdrijf	1996	1997	1998	1999	2000 (a)
Aantal gemeenten in de steekproef	578	573	571	574	568
Representativiteit van de steekproef (% van de bevolking)	97,5%	98,5%	98,3%	98,3%	97%
Totaal aantal misdrijven	741.534	818.660	858.245	857.445	848.648
Diefstal en afpersing	341.506	367.621	390.441	394.248	420.897
- autodiefstal	35.593	37.090	38.209	35.670	33.653
- fietsdiefstal	29.400	31.149	33.238	34.693	31.017
- hold-ups	626	848	814	796	851
Gewelddadige misdrijven tegen eigendom	83.531	90.900	94.671	95.693	89.605
- vandalisme (b)				60.139	59.152
- opzettelijke brandstichting	3.596	3.561	3.654	3.819	3.321
Misdrijven tegen de lichamelijke integriteit	58.179	64.523	65.775	65.943	60.748
- opzettelijke slagen en verwondingen	48.902	53.730	54.417	54.314	50.196
- verkrachting	1.433	1.701	1.691	1.784	1.706
- moord en doodslag	424	521	538	526	554
Bedrogmisdrijven tegen de eigendom	51.206	54.301	54.978	52.151	48.734
- verduistering en bedrieglijke vernietiging	28.489	27.893	28.201	27.705	26.164
- oplichting en bedriegerij	9.605	10.976	11.125	9.670	8.417
Misdrijven inzake verdovende middelen en drugs	37.124	45.958	42.824	43.500	40.561
- bezit	13.895	16.166	16.050	16.672	16.380
- gebruik	13.263	16.215	15.029	15.317	13.395
- invoer, uitvoer en handel	8.275	11.007	9.786	9.811	9.321
- onwettige aanmaak en bewerking	116	146	158	157	167
Misdrijven tegen andermans morele waarden en gevoelens	15.084	17.783	18.525	17.861	16.695
- beledigingen, laster en eerroof (b)				5.253	5.255
- nachtlawaai	3.579	3.920	4.139	4.181	3.591
- grafschennis	162	191	290	301	206
- seksuele belaging (d)					77
- belaging per telefoon (b)				1.934	2.496
- stalking (d)					1.541
Misdrijven tegen de openbare trouw	11.502	14.463	15.909	16.079	19.450
- valsheid in geschriften	7.818	9.424	9.630	9.361	10.218
- valsmunterij en aanverwanten	698	1.122	2.939	3.071	4.028
Milieudelicten (c)	11.473	12.882	14.184	13.765	11.005
- sluikstorten	5.408	5.705	6.972	7.381	5.577
- andere misdrijven inzake afvalstoffen	556	615	731	578	486
Misdrijven tegen de vreemdelingenwetgeving	8.505	9.181	10.545	10.620	10.840
- misdrijven inzake toegang, verblijf of vestiging op het grondgebied	7.778	7.955	9.571	9.447	9.500
Misdrijven inzake wapens en springstoffen	9.826	10.053	9.302	8.576	7.822
Misdrijven tegen de seksuele moraal	3.016	3.533	3.706	4.162	2.985
- prostitutiemisdrijven	340	443	437	378	416
- exhibitionisme	1.839	1.366	1.231	1.298	1.098
- openbare zedenschennis	163	848	891	889	868
Misdrijven inzake dierenbescherming	3.270	3.652	3.643	3.193	2.745
Misdrijven tegen het kind	1.972	2.226	1.995	1.989	2.006
Misdrijven inzake volksgezondheid	950	803	796	1.157	551
Misdrijven inzake natuurbehoud	640	587	545	485	401
Misdrijven tegen de economische wetgeving	371	387	478	477	360
Fiscale inbreuken	698	908	474	309	354
Misdrijven inzake voedingswaren	251	281	326	273	177

De cijfers hebben betrekking op de misdrijven waarvoor een proces-verbaal werd opgesteld (zowel voltooide

² NIS.

misdrijven als pogingen).

Uit deze statistieken blijkt dat diefstal en gewelddadige misdrijven tegen de eigendom en misdrijven tegen de lichamelijke integriteit een heel groot aandeel hebben in het totaal aantal misdrijven. Bij misdrijven tegen de eigendom gaat het vooral om vandalisme, bij misdrijven tegen de lichamelijke integriteit gaat het vooral om slagen en verwondingen en in mindere mate om verkrachting en moord en doodslag. Slechts een deel van deze misdrijven gebeurt op openbare plaatsen en vaak gebeuren deze misdrijven tussen mensen die elkaar kennen en doelbewust viseren.

Toch is het heel belangrijk om de gelegenheden die de ruimtelijke kenmerken van de omgeving kunnen geven tot het ontstaan van deze vormen van criminaliteit te reduceren.

Het werken aan sociale veiligheid heeft vaak gunstige gevolgen voor de reductie van criminaliteit, terwijl het voorkomen van criminaliteit ook positieve gevolgen heeft voor de vermindering van onveiligheidsgevoelens.

In het “Handboek ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid en criminaliteitspreventie in de gemeentelijke praktijk, Nederland”³ worden 4 invalshoeken bij criminaliteitspreventie gehanteerd:

- ontwikkelen van een gebouwde omgeving die wat betreft planologische en bouwtechnische kenmerken zo min mogelijk gelegenheid biedt tot het plegen van delicten;
- versterken van de binding van de opgroeiende generatie met de maatschappij;
- intensiveren van het functioneel toezicht door functionarissen met een bredere dienstverlenende taak;
- bevestigen van essentiële normen.

De invalshoeken vertonen overeenkomsten met datgene wat wordt beoogd bij het creëren van sociale veiligheid.

Vrouwen en criminaliteit

Algemeen wordt aangenomen dat vrouwen, ouderen, kinderen en gehandicapten meer kwetsbaar en bijvoorbeeld jongeren en mannen minder kwetsbaar zijn. Met kwetsbaar wordt bedoeld meer ontvankelijk voor onveiligheidsgevoelens en gemakkelijk slachtoffer van criminaliteit.

Dit is natuurlijk vrij eenvoudig gesteld, de realiteit is iets complexer. De politiestatistieken maken geen onderscheid naar het slachtoffer en het soort misdrijf maar toch is het duidelijk dat afhankelijk van het soort misdrijf meer mannen of vrouwen daarvan het slachtoffer worden. Zo toonde Belgisch onderzoek naar het voorkomen van fysiek en seksueel geweld⁴ o.a. aan dat vrouwen vaker dan mannen het slachtoffer worden van seksueel geweld. 43,9% van de vrouwen en 25% van de mannen werd ooit geconfronteerd met één of andere vorm van geweld. Dit onderzoek toonde ook aan dat bijna 50% van de vrouwen en ongeveer 60% van de mannen ooit geconfronteerd werden met fysiek geweld. Bij de vrouwelijke slachtoffers wordt ongeveer 28% van het fysiek geweld gepleegd door de partner terwijl dit bij mannen slechts 2% is.

Aanranding van de eerbaarheid op openbare plaatsen roept spontaan het beeld op dat vooral vrouwen hiervan het slachtoffer zijn, en uit de cijfers blijkt dit ook, hoewel ook moet genuanceerd worden dat in veel gevallen de dader een bekende is. Ook handtassendiefstallen en “lastig vallen” op straat zijn gedragingen die snel met vrouwelijke slachtoffers gelinkt worden.

³ Drs. van der Hoek, L., Handboek ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid en criminaliteitspreventie in de gemeentelijke praktijk, Ruimte-Adviesbureau AREA, Rotterdam, 1994.

⁴Bruynooghe, R., S. Noelanders, S. Opdebeeck, Geweld ondervinden, gebruiken en voorkomen. Limburgs Universitair Centrum, 1998.

Een veilige omgeving

Nog voor dit handboek⁵ zijn zes criteria ontwikkeld, waaraan de ruimtelijke kenmerken van de omgeving moeten voldoen om zo min mogelijk gelegenheid te geven tot het ontstaan van onveiligheidsgevoelens en criminaliteit:

- *Controleerbaarheid*: aanwezigheid van mensen, toezicht (formeel, semi-formeel, informeel en pseudo-informeel), betrokkenheid, verantwoordelijkheid, duidelijk onderscheid openbaar-privé, beperkt semi-openbaar gebied;
- *Zichtbaarheid*: verlichting, herkenbaarheid, overzichtelijkheid, oriëntatiemogelijkheden, ononderbroken zichtlijnen, duidelijke bewegwijzering en informatievoorziening;
- *zorgvuldige locatie- en functiekeuze*: zorgvuldige locatiekeuze van nieuwe functies, zorgvuldige functiekeuze van bestaande locaties, onderhoud en beheer, duidelijkheid over de functie, beperkt semi-openbaar gebied;
- *alternatieve routes*: meerdere routes, meerdere in- en uitgangen, meerdere trappen en liften, goede bereikbaarheid, duidelijk onderscheid tussen functionele en recreatieve routes en plekken, duidelijke bewegwijzering en informatievoorziening, aanwezigheid van een telefoon of van andere mensen;
- *attractiviteit*: goed onderhouden, schoon en zonder sporen van criminaliteit, schaal van de bebouwing, herkenbaarheid en oriëntatie, geen negatieve klimaatsinvloeden, uitzicht versus privacy, verlichting, kleur en materiaalgebruik;
- *inbraak- en vandalismebestendigheid*: deugdelijk hang- en sluitwerk en hekwerk, onderhoud en (sleutel)beheer, stevigheid versus fragiliteit.

De ruimtelijke aanpak

Er zijn altijd buurten en plaatsen waar mensen op bepaalde tijdstippen, zoals 's avonds of 's nachts liever niet alleen komen. Deze plaatsen worden vaak gekenmerkt door rommeligheid, onoverzichtelijkheid, verlatenheid, sporen van criminaliteit,...

De omgeving kan soms een invloed hebben op bepaalde criminele gedragingen zoals diefstal, inbraak, bedreiging, (seksueel) geweld, vandalisme... In elk geval kan een bepaalde omgeving de gelegenheid tot het plegen van criminaliteit vergemakkelijken of in de hand werken.

Een goede ruimtelijke aanpak kan een direct effect hebben op de veiligheid, bijvoorbeeld wanneer het gaat om het toepassen van deugdelijk hang- en sluitwerk. Andere maatregelen binnen de ruimtelijke aanpak zijn eerder voorwaardescheppend: zij bieden de mogelijkheid dat onveiligheidsgevoelens en criminaliteit afnemen, maar garanderen het niet.

Het effect van ruimtelijke maatregelen is ook beperkt. Het is moeilijk met ruimtelijke maatregelen crimineel gedrag met voorbedachten rade te voorkomen. Bovendien is het onduidelijk of gelegenheidscriminaliteit volledig kan worden tegengegaan.

De omgeving wordt vormgegeven door planontwikkelaars, ontwerpers, inrichters en beheerders. Zij kunnen in de verschillende fasen van planontwikkeling, ontwerp, inrichting en beheer van de omgeving rekening houden met de effecten van hun werk op onveiligheidsgevoelens en criminaliteit.

De omgeving is in te delen in vier ruimtelijke schaalniveaus: de stad, de wijk of het dorp, de straat en het gebouw. Deze vier niveaus beïnvloeden elkaar, daarom moet er bij het werken aan onveiligheidsgevoelens en criminaliteit op een bepaald schaalniveau rekening worden gehouden met de andere schaalniveaus.

⁵ Drs. van der Hoek, L., idem.

Deze ruimtelijke aanpak en de hierboven beschreven criteria voor een veilige omgeving staan beschreven in een handboek⁶ over de ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid en criminaliteitspreventie in de gemeentelijke praktijk in Nederland. Dit boek is bedoeld voor de stedelijke en landelijke omgeving, voor de bebouwde en onbebouwde omgeving.

Ook in België werd door het Vast Secretariaat voor het Preventiebeleid (VSPP) een dergelijk handboek voor specialisten uitgegeven die dit boek dan als leidraad kunnen gebruiken. Dit boek wordt momenteel geactualiseerd en zal daarna terug uitgegeven worden.

De verantwoordelijkheid tot het afstemmen van bouwkundige plannen op sociale veiligheid ligt bij de steden en gemeenten zelf maar zij kunnen wel premies krijgen via het Vast Secretariaat voor het Preventiebeleid, waar ook premies inzake inbraakbeveiliging kunnen uitgeschreven worden.

Zo werden in het verleden verschillende projecten inzake sociale veiligheid door het VSPP gesteund. Daarnaast bestaan er ook veiligheids- en preventiecontracten waarin aandacht besteed wordt aan criminaliteitspreventie en sociale veiligheid, weliswaar in bredere zin dan de ruimtelijke aanpak. Ook per politiezone worden veiligheidsplannen uitgewerkt, maar dit is ook in veel bredere zin dan de ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid. Concrete initiatieven inzake de ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid worden hierin niet vermeld.

AANBEVELINGEN

Vrouwen en criminaliteit

De raad van de gelijke kansen voor mannen en vrouwen is van oordeel dat ook de statistieken betreffende de door de politiediensten geregistreerde criminaliteit en de werking van de parketten een onderscheid moeten maken naar geslacht.

De ruimtelijke aanpak

De Raad is van mening dat besluitvormers op alle niveaus rekening moeten houden met de behoefte om de veiligheid te vergroten en het gevoel van veiligheid te versterken en te verhinderen dat gewelddaden plaats vinden op openbare plaatsen.

Het beleid moet volgens de Raad hoofd- en subdoelstellingen formuleren.

Hoofddoelstellingen, bijv.:

- realiseren van nabijheid en onderlinge bereikbaarheid van verschillende functies;
- herwaardering van de sociale functie van de publieke ruimte;
- grotere betrokkenheid van vrouwen bij het beleid inzake ruimtelijke ordening.

Subdoelstellingen, bijv.:

- rekening houden met meningen mannen en vrouwen bij inspraakprocedures inzake ruimtelijke ordening;
- sociale veiligheid als standaardtoetssteen hanteren bij het inrichten van de openbare ruimte.

Volgens de Raad moet de ruimtelijke aanpak van de sociale veiligheid kaderen in een bredere veiligheids- en preventiepolitiek. Daarom moet binnen de diverse veiligheids- en preventiecontracten ook steeds vanuit de verschillende overheden voldoende aandacht zijn voor de ruimtelijke aanpak van criminaliteit en sociale veiligheid.

De Raad is ook van oordeel dat er voorzien moet worden in een veiligheidsmonitor^{7 8}.

⁶ Drs. van der Hoek, L., idem.

⁷ <http://www.veiligheid.bvraad.nl>

⁸ De Vreese, S., Scharff, P., e.a., De veiligheidsmonitor, Algemene Politie-eindienst, Brussel, 1997.

In de veiligheidsmonitor moet een genderin视角 geïntegreerd zijn. De monitor is bijvoorbeeld een instrument om systematisch en herhaald informatie te verzamelen over geweld en onveiligheidsgevoelens. Het moet niet enkel de omvang van ongewenst gedrag in kaart brengen maar ook inzicht geven in de ernst van het ongewenste gedrag en in de gevolgen ervan. Er is ongewenst gedrag dat niet direct op anderen is gericht (b.v. wapenbezit, spijbelen,...) en ongewenst gedrag dat wel slachtoffers maakt (bijv. discriminatie, pesten, lichamelijk geweld, materieel geweld, bedreiging,...) De monitor moet samenhangen kunnen zichtbaar maken.

Een handboek over de ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid en criminaliteitspreventie is volgens de Raad een heel belangrijk instrument dat op een eenvormige wijze heel concrete en praktische tips kan geven over de aanpak van de problematiek. Deze praktische tips gaan van bijv. voldoende straatverlichting tot de inrichting en ontwerp van parkeerterreinen en woongebouwen. Dit handboek moet op een correcte manier verspreid worden zodat de stedelijke en gemeentelijke overheden steeds en op een eenvormige manier op de hoogte zijn van de verschillende punten waar moet aan gedacht worden bij het ontwikkelen van nieuwe plekken of routes of het geven van nieuwe functies aan locaties, enz. en hun invloed op de sociale veiligheid. Een duidelijke en eenvormige leidraad is een noodzaak.

Het Comité de Liaison des Femmes wenst zich in dit advies te onthouden.

BIBLIOGRAFIE.

- Bruynooghe, R., S. Noelanders, S. Opdebeeck, Geweld ondervinden, gebruiken en voorkomen. Limburgs Universitair Centrum, 1998.
- De Vreese, S., P. Scharff, e.a., De veiligheidsmonitor, Algemene Politie steundienst, Brussel, 1997.
- De website van: www.veiligheid.bvraad.nl.
- Drs. van der Hoek, L., Handboek ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid en criminaliteitspreventie in de gemeentelijke praktijk, Ruimte-Adviesbureau AREA, Rotterdam, 1994.
- Hadojines, T., H. Heesmans, G. Krijnen, A. Lodder, en L. Scholten, Buiten gewoon veilig, Stichting Vrouwen Bouwen en Wonen, Rotterdam, 1987.
- Huigens, E., Toetslijst sociale veiligheid station en stationsomgeving, in opdracht van de Minister van Tewerkstelling en Arbeid belast met het Gelijke kansenbeleid voor vrouwen en mannen, Mevrouw Miet Smet, 1996.
- NIS, geregistreerde criminaliteit in België volgens soort misdrijf (1996-2000).